

normeja käsittelevän teoksen leimaa-antava piirre: aihetta tarkastellaan niin yhteiskunta- ja oikeusteorian kuin kansainvälisten suhteidenkin kannalta. Tähän liittyy myös teoksen keskeinen heikkous: tekstistä paistaa läpi, että kirja on paljolti kooste kirjoittajan aikaisemmin julkaisemista artikkeleista. Kun lisäksi argumentaatio tuntuu välillä etenevän pikemminkin assosiaatioiden kuin systemaattisen ajattelun kautta, Kratochwilin teos ei juuri vakuuta esitystekniikallaan. Tästä huolimatta kärsivällinen lukija palkitaan, sillä kirjan sisältö tarjoaa sekä aikaisemman tutkimuksen etevää syntetisointia että uusia näkökulmia.

Kratochwil määrittelee normit ja säännöt ongelmanratkaisumekanismeiksi, jotka auttavat selviytymään yhteiskunnallisissa elämässä eteen tulevista toistuvista valintatilanteista. Hän käy läpi lukuisia eri normityyppisiä, joista mielenkiintoisimpiin kuuluvat institutionaaliset normit.

Institutionaalisen normin — ja institutionaalisen faktan — käsitteet viittaavat konventioon eli sosiaaliseen tapaan perustuviin ilmiöihin kuten lupaamiskäytäntöön. Erityisen suuri merkitys tällä fakta- ja normikategoriolla on pyrittäessä selittämään toiminnan ei-aiottuja seurauksia, jolloin intentionaaliset selitykset ovat riittämättömiä. Hume ja Hobbes eivät Kratochwilin mukaan kyenneet selittämään institutionaalisten sääntöjen ja käytännön sääntöjen vaikutusta. Durkheim pääsi hieman pitemmälle ymmärtäessään, että käytännön sääntöjen juuret ovat rituaaleissa. Kuitenkin Durkheimin analyysia on Kratochwilin mukaan kehitettävä pitemmälle ja otettava huomioon instituutioiden välittämien odotusten tärkeys.

Kansainvälisen politiikan tutkimuksessa institutionaalisten faktojen ja normien huomioon ottaminen merkitsee kansainvälisten suhteiden mieltämistä »peliksi» resurssien »observoinnin» sijasta. Kansainvälisten suhteiden pelisäännöt ovat suurelta osin hiljaiseen yhteisymmärryksen perustuvia sääntöjä (tacit rules). Se että Yhdysvallat noudatti SALT II -sopimusta toukokuuhun 1986 saakka oli merkki hiljaiseen yhteisymmärryksen perustuvan sopimuksen olemassaolosta. Helsingin ETYK-päätösasiakirja taas oli tulosta eksplisiittisestä neuvotteluprosessista, mutta sen noudattaminen on hiljaisen yhteisymmärryksen varassa. Tällaiset säännöt pitävät kansainvälisten suhteiden »pelin» tietyissä rajoissa ja lisäävät sen ennustettavuutta.

Hiljaiseen yhteisymmärryksen perustuvien sääntöjen mekanismeista Kratochwil mainitsee erityisesti vastuuvyöhykkeet (vaikutusvyöhykkeet), pidättyvyysvyöhykkeet ja funktionaaliset regiimit. Tältä osin Kratochwilin ansioksi on luettava erityisesti se, että hän liittää kansainvälisten suhteiden pelisääntöjen toiminnan laajempaan normiteoreettiseen yhteyteen: kattavammin ja systemaattisemmin samantyyppisiä sääntöjä kansainvälisissä suhteissa ovat tarkastelleet esimerkiksi Alexander L. George ja Paul Keal.

Voimapolitiikan ja pelisääntöjen noudattamisen asettaminen vastakkain kansainvälisissä suhteissa on Kratochwilin käsityksen mukaan perusteetonta: valtapeli edellyttää yhteistä normatiivista rakennetta. Esimerkiksi pelotteen toimiminen vaatii yhteisten merkitysten olemassaoloa ja yhteistä normatiivista rakennetta — juuri tämän vuoksi peloteretorian standardiargumentit eivät tehoa ääriyhtiin. Kratochwil

SÄÄNTÖJEN JA NORMIEN LÄHTEILLÄ

Friedrich V. Kratochwil: *Rules, Norms, and Decisions. On the Conditions of Practical and Legal Reasoning in International Relations and Domestic Affairs.* Cambridge University Press. Cambridge 1989.

Normeja ja sääntöjä ja niiden vaikutusta päätöksentekoon ja sosiaalisiin suhteisiin voidaan tarkastella monesta näkökulmasta. Juuri näkökulmien runsaus on Friedrich Kratochwilin

antaakin regiimianalysille tunnustusta siitä, että se tarkastelee normien funktiota kansainvälisissä suhteissa sokeutumatta perinteiseen realismiin — idealismin kiistaan. Regiimikontekstissa normien tehtävänä on vahvistaa sosiaalisesti optimaalisia ratkaisuja yksittäisten toimijoiden sääntörikkomuksia vastaan. Kratochwil toteaa, että regiimin käsite on kiistanalainen — ovathan sen juuret liberaalissa taloustieteessä — mutta näyttää tyytyvän siihen, että analyttiset käsitteet harvoin ovat kiistattomia.

Kratochwil tarkastelee myös oikeudellisten normien erityisluonnetta ja asettaa kyseenalaiseksi käsityksen, jonka mukaan oikeusjärjestykset ovat suljettuja ja loogisesti (deduktiivisesti) rakentuvia järjestelmiä. Kun halutaan erottaa oikeudelliset normit muista normeista, kriteeriksi ei riitä se, että oikeudellisia normeja tuetaan sanktioilla tai että ne ovat osa deduktiivista ja hierarkkista normijärjestelmää. Erottelevaksi tekijäksi ei riitä myöskään se McDougalin edustama käsitys, jonka mukaan oikeudelliset normit palvelevat jotain korkeampaa päämäärää kuten ihmisarvon säilyttämistä. Sen sijaan Kratochwil nostaa esiin klassisen retorisen tradition ja oikeudellisen argumentoinnin väliset yhteydet ja katsoo, että juridinen päätöksentekotyö — jossa siis on selviää retorisia piirteitä — erottaa oikeudellisen argumentoinnin esimerkiksi policy-päätöksiä koskevasta argumentoinnista ja moraalista argumentoinnista.

Kansainvälisen oikeuden rooli ja merkitys on kysymys, jota Kratochwil tarkastelee sekä kansainvälisten suhteiden perusluonteen että oikeudellisten normien merkityksen kannalta. Hän pyrkii osoittamaan vääräksi käsityksen kansainvälisten suhteiden anarkistisesta luonteesta: normeilla on vaikutusta kansainvälisessä järjestelmässä ja voimatasapaino oli vain historiallinen poikkeus.

Normien olemassaolosta huolimatta kansainvälinen järjestelmä on edelleen »negatiivinen yhteisö»: yhteisöllä ei ole yhteistä tarkoitusta (purpose) vaan ainoastaan yhteisesti tunnustettuja oikeuksia ja käytäntöjä. Kratochwil ei kuitenkaan hyväksy käsitystä kansainvälisestä (oikeus)järjestelmästä primitiivisenä järjestelmänä, sillä oikeuden konstitutiivinen merkitys tulee selvästi esiin suvereenisuuskäsityksen yhteydessä ja kansainvälisen oikeuden periaatteet muodostivat jo varhain syvälle juurtuneen käytännön. Primitiivisyysargumenttia vastaan puhuu myös se, että kansainvälinen oikeus on luonteeltaan puhtaasti sekulaarista: se on selvästi erotettavissa uskonnosta, rituaaleista, myyteistä ja yksittäisistä moraalikäsitteistä. Kratochwil näkeeikin kansainvälisen politiikan alhaisessa institutionalisointitasasteessa keskeisen esteen kansainvälisen oikeuden tehokkaammalle hyväksikäytölle.

Kansainvälisten suhteiden tutkimuksen »anarkiakoulukuntaa» on arvosteltu mm. liiasta mekanistisuudesta ja kansainvälisten suhteiden poliittisen luonteen trivialisoinnista. Jälkimmäinen syytös voidaan suunnata myös »järjestyskoulukuntaa» vastaan: ovathan sen edustajat usein asettaneet järjestyksen arvoksi muiden arvojen yläpuolelle. Sittemmin äärikannat ovat pehmentyneet ja — kuten Kratochwilin toteaa — realismista on tullut rakenteellista realismia ja idealistit ovat tyytyneet aidon yhteisön sijasta primitiiviseen sosiaaliseen järjestelmään. Vaikka tämä kehitys otettaisiin

siinkin huomioon, Friedrich Kratochwilin normianalyysi yllättää positiivisesti tuoreella otteellaan: Kratochwilin vastaus esitettyyn kritiikkiin tuntuu olevan analyysin syventäminen eikä rivien sulkeminen. Silti ei ole epäilystäkään, kumman leirin suuntaan kirjoittaja on kallellaan.

JOHANNA SIPILÄ